

Kanonokok és premontreiek

egy szelet a keresztény spiritualitás történetéből

részlet Jordan Aumann OP:
A keresztény spiritualitás a katolikus hagyományban
c. könyvéből

Habár a szabályozott kanonokok nem gyakoroltak jelentős hatást az Egyház életére egészen a XII. századig, a kanonoki élet eredetét Szent Ágostonra vezethetjük vissza. Ezért ír így II. Orbán pápa egy bajor kanonoki közösségnek címzett levelében:

Hálat adunk Istennek, hogy elhatároztátok az egyházatyák csodálatra méltó életének felújítását magatok között... Ez az az életmód, melyet a vértanú Orbán pápa alapított, Ágoston szabályzatot írt hozzá, Jeromos leveleivel formába öntötte, Gergely pedig elrendelte megszervezését Ágostonnak, az angolok püspökének.¹

Habár könyvében Vicaire rámutat, hogy a kanonoki rend eredete a „múlt homályába vész”², nem lehet kétségünk afelől, hogy II. Orbán pápa a kanonoki életmódot úgy mutatta be, mint amely egyértelműen az őskeresztények életmódjából ered, akárcsak a monasztikus élet. Vericelli Szent Özséb püspök (+307) és Szent Ágoston (+430) vezette be a közös életet papjai között, 535-ben pedig a Clermont-i zsinat úgy határozta meg a kanonokokat, mint olyan papok vagy diakónusok, akik egy bizonyos templom szolgálatára lettek rendelve. Metzi Szent Chrodegang püspök 755 körül megírta papi közössége számára szabályzatát, amely Szent Benedek reguláján alapult, majd később az Aix-la-Chapelle-i szinódus (816-817) kihirdette az új *Regula Canonicorum*-ot, amely előírta a közös életet és az engedelmességet az előjárónak, de lehetővé tette bizonyos javak birtoklását. Mindezeket figyelembe véve, a szabályozott kanonoki életmód ma is ismert formájának keletkezését semmiképpen sem tehetjük a XI. század második fele elé. Ebben az időszakban vált ugyanis Szent Ágoston regulája a szabályozott kanonoki élet alapjává, és ettől kezdve nevezték őket szerzeteseknek, de megkülönböztetve a monachusoktól. Az egyházmegyes papi kanonokok továbbra is fennmaradtak, de elhagyták a közös életet, csupán az Imaórák Liturgiájának közös végzését tartották meg belőle.

1059-ben a Római Szinódus előírta a közös életet minden klerikus számára, aki valamely templom vagy székesegyház szolgálatára volt felszentelve, és a XI. században számos székeskáptalan és társaskáptalan átvette Szent Ágoston reguláját. Ezek a kanonokok így szabályozott kanonokká (*canonici regulares*) váltak, és letették az engedelmesség, tisztaság és szegénység fogadalmát is, ellentétben a világi kanonokokkal (*canonici saeculares*), akik ezeket nem tették meg. Míg számos káptalan önálló maradt, mások bizonyos idő elteltével kongregációkba tömörültek.

A kezdetektől fogva a kanonoki élet (*vita canonica*) lehetősége nyitott volt az egyházmegyes papság számára. Akiket tehát egy bizonyos szolgálatra szenteltek fel, lehetőségük volt szegénységben közös életet élni. Az első kérdés, amely felvetődött, hogy miért kell bátorítani az egyházmegyes papságot ennek az életmódnak választására. Szent

¹ Január 28-i levél, 1092 (PL 151, 338); vö.. C. Dereine, "Chanoines," in *Dictionnaire d'hist. et de géog. ecclés.*, Vol. 12, 1963, cols. 385-386; J. Leclercq, F. Vandenbroucke, L. Bouyer, *The Spirituality of the Middle Ages*, Burns & Oates, London, 1968. pp. 137-145.

² M. H. Vicaire, *The Apostolic Life*, tr. K. Pond, Priory Press, Chicago, Ill., 1966, p. 53.

Ágoston számára egyértelmű volt, hogy ez az ok a tökéletes szeretetre való törekvés, amint azt regulájában is leírja: „Íme, ezek a szabályok, amelyeket előírunk, hogy a monostorban letelepedve megtartsátok. Először is azért gyűltetek össze, hogy egyetértésben lakjatok a monostorban, és egy szív, egy lélek legyetek Istent keresve”. A IX. és a XI. század között a kanonoki életmód először javasolva, majd kötelezővé vált téve az egyházmegyes papság számára, mint a kapzsiság és fényűzés megszüntetésére irányuló reform egyik megnyilvánulása³. A Római Szinódus (1059) is javasolta a kanonoki életmódot, azaz a közös életet szegénységben, mint visszatérést az első keresztények apostoli életmódjához⁴. Ezért nyilatkozott így Damiáni Szt. Péter: „Természetesen világos és evidens, hogy a kanonokok szabályzata az apostolok életének normáit veszi alapul, és így bármely kanonoki közösség, amely megtartja a fegyelmet, pontosan követi az Egyház csöppnyi gyermekkorának életmódját, amikor az még anyja kebelén pihent”⁵.

Ezt olvasva érthető számunkra, hogy a nagyobb hangsúly a kanonoki élet „monasztikus” összetevőin, szinte egyenes ágú következménye volt a szerzetesi élet egy új formájának, a szabályozott kanonoki élet születésének, amelyben a lelkipásztori szolgálat (ez általában nem a monachusok munkaterülete volt) az egyik céllá vált a nem csak kontemplatív szerzetesi közösségekben. A legfőbb megkülönböztető jegy a szabályozott kanonokok és a monachusok között, hogy az előbbiek az apostolkodásra teszik fel egész életüket⁶. Havelbergi Anzelm (+ 1158) *Apologetikus Levelében* kimutatja, hogy az aktív élet és a kontemplatív élet – később ezt az életmódot előszeretettel nevezi kevert életmódnak, azaz *vita mixta*-nak, tökéletesen ötvözhető a kanonokok életében. Vicaire rámutat, hogy számos megnyilvánulása van ennek a fejlődésnek a keresztény spiritualitás teológiájában:

Az apostoli ideált egyértelműen a szolgálatra hívták újra életre. Újfent egy új irányultsággal válaszolva az idők jeleire. A gregoriánus mozgalom, amely egy erőfeszítés volt az Egyház reformjára a papság reformja útján, tervezett kezdete volt az egész keresztény társadalom reformjának... Megszüntette az egyenlőségjelet a tökéletesség és a világból való kivonulás között. Kereste a keresztényi tökéletesség lehetőségét, különösképpen a papság számára, akik visszatérnek a világba, hogy megtérítsék és kereszténnyé tegyék azt... A gregoriánus mozgalom egyértelműen kutatta annak lehetőségét, hogy mindenki a saját élethelyzetében hivatott az életszentségre...

Ez az erőteljes és eredeti mozgalom megfertőzte az egész kereszténységet ... evidenssé téve azt, hogy az életszentség nem csupán egy kiváltságos elit osztályrésze, aki tökéletes, világból kivonuló életmódra szentelte életét; hanem mindenki számára lehetőség, aki kereszténynek mondja magát, bármilyen munkát is végez, ha társadalmának törvényei szerint él. Ez a fejlődés ... visszahatott az apostoli élet ideáljára is, amely többé már nem csak tanácsolt dolog volt, amely alkalmas volt arra, hogy a papok fejlesszék erényeiket és felszabaduljanak az ideiglenes javakkal való törődés terheitől a szegénység fogadalmá által; hanem ugyanakkor felkészítette őket a kereszténységben vállalt szolgálatukra, ahogy egykor felkészítette az apostolokat evangelizációs tevékenységükre⁷.

³ vö. M. H. Vicaire, i.m., pp. 66-77. Hildebrand erősen kritizálta az Aix-la-Chapelle-i kanonoki regulát, mivel az nem írta elő a szegénységet az egyházmegyes papi kanonokok számára

⁴ vö. J. Leclercq, et al. i.m., pp. 127-130.

⁵ *Contra clericos regulares proprietarios* in PL 145, 486

⁶ A vitákhoz a *vita apostolica*-ról vö. M. H. Vicaire, i.m., pp. 84-87

⁷ vö. i.m. pp. 82-83

Nem lennénk pontosak, hogyha a szabályozott kanonokok, mint a szerzetesek egy fajanak keletkezéséről beszélünk, és azt állítanánk, hogy a lelkipásztori szolgálat minden esetben felülírja a kanonoki élet monasztikus elemeit. Sőt, ahogy Liége-i Raimbaud⁸ kijelenti, két formája van a szabályozott kanonoki életmódnak: azok, akik kapcsolatban állnak az emberekkel, és azok, akik inkább a világtól elvonultan élnek. A célunk az, hogy bemutassuk ezt a kétpólusúságot a két leghíresebb kanonokrenden: a premonstreieken és a Szent Viktor Apátság kanonokjain⁹.

Szent Norbert eredetileg a Kölni Egyházmegye világi kanonokja volt (*canonicus saeculares*), és 1115-ben vonult a magányba, hogy imádságban és egyszerűségben éljen. Nem sokkal ezután a remete-prédikátori életformát választotta, és városról városra járva ostromozta a hívek és a papság erkölcstelen életmódját. A laoni püspök kérésére Norbert híveket és papokat gyűjtött maga köré Prémontrében, ahol az imádságnak, a kétkezi munkának és a szigorú életmódnak szentelték életüket. Nem hagytak fel a prédikálással, de nem ez volt Prémontré alapításának elsődleges célja. Norbertet 1126-ban Magdeburg érsekévé nevezték ki, s Ő követőit egyházmegyéje megreformálásának és Észak-Németország misszionálásának feladatával bízta meg. Norbert 1134-ben hunyt el, de már halála előtt a francia és angol premonstreii közösségek áttértek egyfajta kontemplatívabb életstílusra, habár soha nem hagyták el Szent Norbert eredeti elgondolását, amely a monostori élet és a papi szolgálat egyesítését foglalta magába¹⁰.

1134-ig az apostolkodást gyakorlati okokból szinte kihagyták a premonstreii statútumokból, és a papi életszentségre való törekvés útjaként a monasztikus aszkézist jelölték meg¹¹. A rend monasztikus és kontemplatív szárnyának talán legkiemelkedőbb képviselője volt Adamus Scotus, aki 1189-ben átlépett a karthauzi rendbe¹².

A próbálkozás, hogy egy olyan közösséget alapítson, amely ötvözi a monasztikus obszervanciát a papi szolgálattal, Szent Norbertet a XIII. századi koldulórendek előfutárává tette. Ez különösen igaz, ha figyelembe vesszük a premonstreieik apostoli irányultságát, és a szinte már nyomorral határos szigorú szegénység-értelmezését. Az igazat megvallva, ha megfigyeljük a szerzetesi gyakorlatokat és az életmódot az apátságokban, megállapíthatjuk, hogy a premonstreieik monasztikusabb környezetet őriztek meg, mint a koldulórendiek: a magányhoz való ragaszkodás a közösségi élet keretein belül, a zolozsmához kapcsolt Szűz Mária kis officiumának napi elimádkozása, a liturgikus imádságok valamint a *lectio divina* és az elmélkedés váltakozása, a tudományos és kétkezi munka melletti elkötelezettség. Szent Ágoston reguláját, ahogy az csak lehetséges volt, szó szerint követték, de a *Premonstreii Statútumok*, amelyek nagyban hasonlítottak a ciszterciekéhez, a premonstreii rendnek egy olyan karaktert adtak, amely közelebb állt a benedeki monaszticizmushoz mint az ágostoni

⁸ PL 213, 814-850.

⁹ Egyéb kanonoki közösségek: Lateráni Kanonokok Rendje (Róma), Szt. Rúfusz Kanonokrend (Avignon), Szent Sír Kanonokrend (Jeruzsálem), Szent Kereszt Kanonokrend (Németalföld)

¹⁰ Boldog Fossesi Hugó, Szent Norbert első követője, a rend első generális apátja, a premonstreieik életét mint a kanonoki fogadalmak szerinti remete-életet írta le. *Annales Ord. Praemonstr.*, Nancy, 1734, Vol. I, 42. fejezet

¹¹ vö.. F. Petit, *La spiritualité des Prémontrés aux XIIe et XIIIe siècles*, Paris, 1947; P. Lefèvre, *Les statuts de Prémontré*, Louvain, 1946; H. M. Calvin, "The White Canons in England," in *Rév. d'hist. ecclés.*, Vol. 46, 1951, pp. 1-25.

¹² vö.. J. Bulloch, *Adam of Dryburgh*, London, 1958.

vita canonica-hoz¹³. Mindezek ellenére az idők folyamán a mérleg nyelve a premonstreieknél az apostolkodás és a papi tevékenység felé billent el.

A kolostori életmódot tekintve, nem volt nagy különbség a premonstreiek és a monachusok élete között. Ugyanolyan hangsúly esett a szeretet gyakorlására a közös életben, ugyanaz a szigorú egyszerűség, ugyanazt a mennyei életet szerették, amely életnek elővételezése a kolostori élet. Ugyanaz az imádságról alkotott felfogásuk, amelyben a liturgia ünneplése váltakozik a lectio divinával, elmélkedéssel és egyszerű imával. Mindkét közösségben megvolt ugyanaz a mérsékelt tartózkodás a túlzottan intellektuális tudás felé, felfogásukban elsőbbséget élvezett a szeretet, az „ízlelgetés” és az „élmény” általi megértés. És végül ugyanolyan tiszteletben részesítették Isten Anyját, és ugyanaz a fogékonyság jellemezte őket a megváltásunk titkairól való elmélkedés iránt. A premonstre-i rend eredetisége ezek következtében sokkal inkább a monostori lelkiségnek és a cura animarum-nak harmóniáján alapul. A rend kezdeti időszakában ez utóbbi nem mindig foglalt el kiváltságos helyet, de mindig lényegi alkotóeleme volt a Prémontré-i ideálnak, és fokozatosan vált egyre nyilvánvalóbbá az idők folyamán. A premonstreiek lekipásztori „módszereikben” első helyre a szegénységet helyezték, s így előfutárai voltak a XIII. század koldulórendjeinek. Ez a közösség a példa rá, hogy a monachizmus válsága gyümölcsöt hozott, azzal, hogy elősegítette több-, és másfajta életformák megjelenését az Egyházban. Kettős érdemük, hogy rámutattak az evangéliumi ideál sokféle megvalósítási lehetőségére; és az Ő példájuk nyomán elismerték, és teológiailag igazolták a monachusoktól való különbözőség létjogosultságát¹⁴.

ford.: Bertalan OPraem

¹³ Habár a premonstreiek alapvetően papi, klerikális rend, Szent Norbert mégis hagyott hátra rendelkezéseket a rend női ága és a laikus testvérek számára is.

¹⁴ vö. J. Leclercq et al., i.m., pp. 149-150.